

BUKOVINIAN STATE
MEDICAL UNIVERSITY

БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ȘTEFAN CEL MARE
UNIVERSITY
OF SUCEAVA

СУЧАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ШТЕФАНА ЧЕЛ МАРЕ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

AKTUALINI PYTANNIA SUSPILINIH
NAUK TA ISTORII MEDITSINI
(APSNIM)

CURRENT ISSUES OF SOCIAL
STUDIES AND HISTORY OF
MEDICINE

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
И ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ

ENJEUX ACTUELS DES SCIENCES
SOCIALES ET DE L'HISTOIRE DE
LA MEDECINE

Спільний українсько-румунський науковий журнал
Joint Ukrainian-Romanian scientific journal

2024, 1 (37)

<p><i>Журнал засновано в 2013 р. Перереєстровано 27.07.2015 р. у Міністерстві юстиції України (Свід. № 21495-11295ПП – Сер. КВ)</i></p>	<p><i>Journal started publishing in 2013 year. Re-registered in the Ministry of Justice of Ukraine 27.07.2015 p (Cert.of registr. № 21495-11295ПП – Ser. KB)</i></p>
<p><i>Журнал включено до Категорії "Б" Переліку наукових фахових видань України з історичних та філологічних наук (Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020 р.)</i></p>	<p><i>Journal is on the List of Scientific Professional publication of the Ministry of Education and Science of Ukraine Category «B», entitled to publish main results of dissertations in different fields of Historical sciences and Philological sciences (order № 409 of 17.03.2020)</i></p>
<p><i>Журнал включено до Реєстру у сфері медіа (Ріш. № 690 від 07.03.2024 р.; Національна Рада України з питань телебачення та радіомовлення). Ідентифікатор медіа R30-03090.</i></p>	<p><i>The Journal is included in the Register in the field of media (Dec. № 690, 07.03.2024; National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting). Media ID R30-03090.</i></p>

Editors-in-Chief: Dr. of History, Prof. **Antoniuy Moysey** (Bukovinian State Medical University)
Dr. of History, Prof. **Stefan Purici** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Executive Editors: Dr. of Philology, Prof. **Antonina Anistratenko**, responsible for the electronic version of the journal
Ph.D., Assoc. Prof. **Yulia Rusnak** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Assoc. Prof. **Larysa Shutak** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Assoc. Prof. **Halyna Navchuk** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Assoc. Prof. **Tetyana Nykyforuk** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Assoc. Prof. **Alla Tkach** (Bukovinian State Medical University)
Dr. of History, Assoc. Prof. **Harieta Mareci Sabol** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Editors Assistants: Ph.D., Lecturer **Vasile M. Demciuc** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Responsible for the Bibliographic description of the references: Svitlana Tulevska

Journal was registered in the international scientometric and bibliographical database EBSCO, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Ulrichs Web, Erih Plus, Scientific Indexing Services, Index of Turkish Education, Infobase Index, World Cat, DRJI, MIAR, Root indexing, has published in database: Google Scholar, SCIARY (World Wide Science Educational Library), Scientific periodicals of Ukraine, CEEOL (Germany), e-library.

EDITORIAL BOARD:

SOCIAL SCIENCES

History: Prof. *Onoriu Colăcel*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Assoc. Prof., *Serhiy Dobrshanskyi*, Ph. D., Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine); Assoc. Prof. *Gennadii Kazakevych*, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine); Prof. *Michel Kerautret*, Dr. of History, Ecole des Hautes études en sciences sociales (Paris, France); Prof. *Zenon Kohut*, Dr. of History, Alberta University (Edmonton, Canada); Prof. *Anatolii Kotsur*, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine); Prof. *Oleksandr Kurochkin*, Dr. of History, M. Rylskyi Institute of Art, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine); Dr. of History, Academician of the Ukrainian Academy of History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine); Senior Research Associate *Paul Meerts*, Dr. of History, Institute of International Relations Clingendael (The Hague, Netherlands); Prof. *Olimpia Mitric*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Gheorghe Onișoru*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Assoc. Prof. *Nataliya Petrova*, Ph. D., I. I. Mechnikov National University of Odesa (Ukraine); Assoc. Prof. *Florin Pintescu*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Acad. *Stepan Pavliuk*, Dr. of History, Director of the Institute of Ethnology, Academy of Sciences (Ukraine); Acad. *Anna Skrypnyk*, Dr. of History, Director of the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine); Prof. *Andrzej Wawryniuk*, Dr. of History, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Cholmie (Poland);

Philology: Prof. *Bertrand Badiou*, Dr. of Philology, Ecole normale supérieure (Paris, France); Prof. *Piotr Borek*, Dr. of Philology, Head of the Polish Philology Institute Krakiv Pedagogical University (Poland); Assoc. Prof. *Carmen Dărăbuș*, Dr. of Philology, Kliment Ohridski University of Sofia (Bulgaria); Prof. *Mircea A. Diaconu*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Assoc. Prof. *Evelina-Mezalina Graur*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Adam Falowski*, Dr. of Philology, Head of the East Slavic Philology Institute Jagiellonian University (Poland); Prof. *Roma Franko*, Dr. of Philology, University of Saskatchewan (Canada); Assoc. Prof. *Anastasiya Lepetiukha*, Kharkiv national pedagogical university named after H. Skovoroda (Ukraine); Assoc. Prof. *Simona-Aida Manolache*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Chief Research Worker *Anna-Maria Sorescu-Marinkovich*, Dr. of Philology, Balkan Institute at Serbian Academy of Sciences and Art (Belgrad, Serbia); Prof. *Hanna Martynova*, Dr. of Philology, Bohdan Chmelnytskyi Cherkasy National University (Ukraine); Prof. *Ovidiu Morar*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Mihaela Violeta Munteanu*, Dr. of Philology, Technical University of Cluj-Napoca (Romania); Prof. *Rodica-Măria Nagy*, Dr. of Filology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Felix-Narcis Nikolau*, Dr. Of Philology, Lunds universitet (Sweden); Prof. *Antoaneta Olteanu*, Dr. of Philology, Bucharest University (Romania); Assoc. Prof. *Oleksandr Rak*, Ph. D. of Philology, Bukovinian State Medical University (Ukraine); Prof. *Nataliya Rusnak*, Dr. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine); Dr. of Filology, Prof. *Svitlana Shabat-Savka*, Ph. D. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);

Philosophy: Prof. *Sorin Tudor Maxim*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Diego Sanches Mecka*, Dr. of Philosophy, National University of Distance Education (Madrid, Spain); Assoc. Prof. *George Neamțu*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Assoc. Prof. *Bogdan Popoveniuc*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Assoc. Prof. *Nina Zoriy*, Ph. D. of Philosophy, Bukovinian State Medical University (Ukraine).

HISTORY OF MEDICINE:

Assoc. Prof. *Carmen Cornelia Bălan*, Dr. of Psychology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Dr. med. Dipl.-Psych, MBA, *Gerhardt Dammann*, Chief of Psychiatrische Klinik Münsterlingen and the psychiatric services Thurgau (Switzerland); Prof. *Alexander Fediv*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine); Prof. *Oleksandr Ivashiuk*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine); Prof. *Alfred Prits*, Dr. of Psychology, President of World Psychology Union Head of Psychotherapy and Psychoanalysis Institute in Vienna (Austria); Assoc. Prof. *Nadia Laura Serdenciu*, Dr. of Educational Sciences, Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania); Prof. *Viktor Tashchuk*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine); Prof. *Dmytro Tyntyuk*, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N. Testemitsanu (R. Moldova); Prof. *Bohdan Vasylevskiy*, Dr. of Medicine, Chief of Psychosomatik Institute (Warsaw, Poland); Prof. *Vasyl Cheban*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine).

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія “Історичні та філологічні науки” || Current issues of Social studies and History of Medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Series “Historical and philological sciences”/ Редколегія: А. Мойсей, Ш. Пуріч. Чернівці–Сучава: БДМУ. 2024. № 1 (37). 140 с.

ISSN: 2311-9896; EISSN 2411-6181

The actual problems of world history, history of Ukraine, history of religion, ethnogenesis and traditional culture of peoples, archeology, philosophy, linguistics, literature and history of medicine are investigated in the journal. The journal is the international edition according to the sphere of extension and geography of the authors.

ББК 60я53+5г.я43

The journal is published in paper and electronic version with the resolution of the academic council of Higher State Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University” (Decision № 15. Date: 25.06.2024).

The authors are responsible for the selection, accuracy of given information, citations, proper names, geographical names and other data.

Publishing: 2-4 issues a year. Languages: Ukrainian, English, Romanian.

Address: Ukraine, 58000, Chernivtsi, Heroiv Maidanu str., 3, Department of Social Sciences and Ukrainian Studies. Tel.:(0372) 520871. **E-mail:** snim@bsmu.edu.ua; society@bsmu.edu.ua

The electronic version of the journal is available on the Web sites: <http://apsnim.bsmu.edu.ua>; <http://doaj.org> (DOAJ); <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (National V. Vernadskij library web-site); <http://e-apsnim.bsmu.edu.ua> <https://journals.indexcopernicus.com/representative/issue/list> (Copernicus ICI).

МОВА, ПАТРІОТИЗМ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

Галина НАВЧУК, Ігор НАВЧУК, Діана СОБКО,

Буковинський державний медичний університет,
 Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
 navchuk.galina@bsmu.edu.ua, Navchuk.igor@bsmu.edu.ua,
 Yufaaa2371@gmail.com

LANGUAGE, PATRIOTISM AND THE NATIONAL IDEA

Halyna NAVCHUK, Ihor NAVCHUK, Diana SOBKO,

Bukovinian State Medical University,
 Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
 ORCID ID: 0000-0002-1358-7619; RESEARCHER ID: S-61-40-2016;
 ORCID ID: 0000-0002-5461-3924; RESEARCHER ID: L-4808-2017;
 ORCID ID: 0000-0002-0579-4984.

Navchuk Halyna, Navchuk Ihor, Sobko Diana. Language, patriotism and the national idea. The article states that against the background of Russia's large-scale invasion of the territory of Ukraine, there are problems of preserving the territorial integrity and national identity of Ukrainians, their spiritual maturity, language awareness, purpose and meaning of life, etc. **The purpose of scientific work** is to confirm the thesis that it is the patriotism and national-linguistic consciousness of Ukrainians, as its integral component, that will help to realize the national idea, will form stable immunity from «old and new diseases» of our society, and will testify to the nation's spiritual maturity. **Material.** Scientific and educational-methodological works on the national idea, national identity, patriotism, linguistic consciousness and national-patriotic upbringing of the young generation in educational institutions. **Conclusions.** Patriotism is a reliable immunity from the root causes (patience, lethargy, indecision, etc.) of all problems of Ukrainians. It must be brought up, starting with the family, preschool institutions and ending with universities, where care must be taken to fill the educational process with patriotic content, first of all to instill in the young generation love and respect for the native language as the basis of national culture and state-building. After all, to restore the borders and post-war reconstruction of the Ukrainian state, to establish its identity in the geopolitical dimension, true patriots are needed who are ready to take care of its image, work for its benefit, prosperity and development even in temporarily unfavorable conditions.

Keywords: *language, patriotism, national idea, national-linguistic consciousness, national-cultural identity, geopolitical identity.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На тлі глобальних змін, загострення суспільно-політичних, національно-культурних і соціально-економічних проблем, перегляду й переосмислення світоглядних орієнтацій, збройною агресією росії проти України, постають проблеми збереження територіальної цілісності та національної ідентичності українців, їх духовної зрілості, мовної свідомості, мети і сенсу життя тощо.

Воєнний стан і неефективне реформування змусили мільйони українців мігрувати за кордон, що призвело до ситуації, коли найкращі кадри, фахівці, яких потребує Україна, покидають її терени, можливо, назавжди. Процеси їх мовно-культурної інтеграції, асиміляції й денационалізації, втрата історичної пам'яті в цій ситуації є передбачуваними. А зденаціоналізована особистість, як відомо, ніколи не зможе бути / стати справжнім патріотом Української держави, готовим працювати на її благо, процвітання й розвиток навіть у тимчасово несприятливих умовах. Ситуацію можна змінити, якщо кожен громадянин почне усвідомлювати свою відповідальність за те, що відбувається в країні, стане активним учасником її суспільно-політичного життя, буде добре зважувати в ситуаціях свого волевиявлення.

Народні обранці й керівництво держави натомість мають забезпечувати дотримання їх прав і свобод, дбати про їх соціальний добробут і демонструвати, що саме людський капітал є для неї найбільшою цінністю, бо інакше криза буде тільки зростати, а національна ідея втратить сенс.

Отож окупація агресором значної території України, розпорошення її громадян по світу актуалізувало питання чинників консолідації українського суспільства на основі національної ідеї – збереження цілісності й незалежності України, її національно-мовної та геополітичної ідентичності тощо. Відновлення кордонів і подальша розбудова демократичної та правової Української держави, утвердження її суверенітету й суб'єктності, соціально-економічний поступ неможливі без справжніх патріотів, які переймаються долею своєї країни та майбутнім своїх нащадків.

У зв'язку з цим дослідники активно обговорюють тезу про те, що надійною основою суспільно-політичного, культурно-історичного й соціально-економічного розвитку нації є молоде покоління, про національно-патріотичне виховання якого треба дбати у закладах освіти, роль яких у процесах формування національно свідомої, патріотично налаштованої, громадсько активної особистості нині суттєво зростає¹.

¹ Ukrayinoznavstvo v systemi vyshchoyi medychnoyi osvity: kolektyvna monohrafiya [Ukrainian studies in the system of higher medical education: a collective monograph], Kafedra suspilnykh nauk ta ukrayinoznavstva Bukovynskoho derzhavnoho medychnoho universytetu, za nauk. redaktsiyeyu A. Moyseya. Chernivtsi: BDMU, 2015, P. 5-7; 121-142 [in Ukrainian].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми чинників консолідації українців, їх культурно-національної ідентичності, статусу української мови та її ролі в соціокультурному контексті висвітлювали і відомі українські мовознавці (Н. Бабич, М. Вівчарик, І Дзюба, С. Єрмоленко, М. Жулинський, О. Косович, Л. Масенко, А. Погрібний, О. Ткаченко тощо), і вчені-історики (В. Василенко, Я. Калакура та ін.), і закордонні дослідники, однак є актуальними й досі та потребують поглибленого вивчення в контексті національного спротиву широкомасштабному вторгненню росії на територію нашої суверенної держави, а також євроінтеграційних процесів.

Мета статті – утвердити тезу про те, що саме патріотизм і національно-мовна свідомість українців, як його невід’ємна складова, допоможуть реалізувати національну ідею, сформулюють стійкий імунітет від «задавлених і нових хвороб» нашого суспільства та свідчитимуть про духовну зрілість нації.

Матеріал. Наукові та навчально-методичні праці про національну ідею, національну ідентичність, патріотизм, мовну свідомість і патріотичне виховання молодого покоління у закладах освіти.

Методи. Описовий, історичний, порівняльний, аналізу й синтезу.

Виклад основного матеріалу. Л. Костенко слушно зауважила: «Кожній нації є за що посипати собі голову попелом. Тільки не треба тим попелом запорошувати очі наступних поколінь. Ніхто з нас, нині живущих, не може нести відповідальності за давні неспокутувані гріхи. Але кожен з нас зобов’язаний їх не повторювати і не примножувати»². Надзвичайно важливо усвідомити причини поразок і діяти виважено, не скиглити: «... на жаль, так історично склалося», «національна ідея не спрацювала», «наш народ ще не готовий, не спроможний». Найвагоміша причина занепаду національної ідеї, на яку вказують усі, хто розчарувався у ній, – це наша економіка. Однак світовий досвід доводить зворотне: піднімати з колін економіку здатне виключно духовне відродження. Наприклад, Іспанія в XVI-XVII ст. була розорена: інфляція, хабарництво, державні борги на тлі розкоші королівського двору й т. ін. Однак її високий культурний рівень того періоду ввійшов у світову скарбницю (згадаймо хоча б «Дон Кіхота»).

Доктор філософських наук С. Кримський справедливо стверджує, що «жодна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує

відповіді на запитання: для чого заробляти гроші?»³ Подібні думки висловлює і О. Косович, доктор філологічних наук, професор, зазначає: «Важливо знайти відповідь на питання «Хто ми?» – не тільки в його культурно-цивілізаційному, а й в геополітичному вимірі. Геополітична ідентичність в сучасних світових реаліях є своєрідним індикатором, що дозволяє судити про долі, призначення та місії держави, характер і магістральні напрями її політичної стратегії»⁴.

Українська культура також має безліч прикладів протистояння складному суспільному життю (про що свідчить творчість Лесі Українки, Івана Франка, Василя Стуса та багатьох інших). Ось кілька цитат із двотомної «Історії української літератури XIX ст.» (2005 р.) за редакцією М. Жулинського, де найповніше схарактеризовано один із багатьох феноменальних духовних і культурних скарбів тієї особливої доби – набуття українською мовою статусу літературної: «Незважаючи на руйнування багатьох центрів духовного життя в ході визвольної боротьби, війни козацькі, за словами Франка, «піднімали високо національне почуття южноруського народу, витворити багату традицію лицарських діл, могучих і сильних характерів і дали матеріал для гарного розвою южноруської історіографії»⁵.

Прикметно те, що в складних суспільних умовах мобілізуються не лише творчі особистості, але й доведений до відчаю народ, піднімаючись на боротьбу за свободу. Українців нелегко підняти за національну ідею, і не тому, що вона нам не дорога, а тому, що народ наш терплячий, – пише Дмитро Павличко. Та коли він піднімається – його не зупинити. Як приклад автор наводить визвольну війну на Західній Україні проти фашистської окупації, а згодом – проти радянської влади, що своїм духом нагадувало козацькі повстання. «Туди, в добу наших великих народних поривань XVII століття, були задивлені старшини й рядові стрільці УПА, які вибирали собі з козацьких прізвищ псевдо і вмирили як Богуни, Кривоноси, Гамалії, Чарноти, Дорошенки»⁶.

Те, що українське суспільство і досі шукає свій порятунок, – закономірність: кардинальні й швидкі зміни можливі лише за тоталітарного режиму, а наш народ уже ніколи не схилить голову під батогами. Сучасні українці інші, що підтверджує теперішній національний спротив широкомасштабному вторгненню Росії до України та не одна, а дві революції: Майдан 2004 року, або так звана Помаранчева революція, яка була Святом Свободи, і Майдан 2013 року, що ввійшов в історію як Революція Гідності. Остання була надзвичайно важким іспитом

² Kostenko L. Humanitarna aura natsiyi, abo Defekt holovnoho dzerkala: Lektsiya, prochytt. u Nats. un-ti «Kyievo-Mohylyans'koyi akad.» [Humanitarian aura of the nation, or Defect of the main mirror], 1 veresnya 1999 r., K.: Kyievo-Mohylyans'ka akad., 2005, P. 17 [in Ukrainian].

³ Krymsky S. Zaklyky dukhovnosti XXI stolittya [Calls of spirituality of the 21st century], K.: KM Akademiya, 2003, P. 7 [in Ukrainian].

⁴ Kosovych O. Mova ta natsionalna identychnist: monohrafiya [Language and national identity: monograph], Ternopil': FOP Osadtsa YU. V., 2019, P. 48 [in Ukrainian].

⁵ Istoriya ukraïnskoyi literatury XIX stolittya: U 2 kn. [History of Ukrainian literature of the 19th century: In 2 books.], Kn. 1: Pidruchnyk, Za red. akad. M. Zhulyn's'koho, K.: Lybid, 2005, P. 14 [in Ukrainian].

⁶ Pavlychko D. Ukraïnska natsionalna ideya: Inavgurats. lektsiya pochesh. prof. Nats. un-tu «Kyievo-Mohylyans'koyi akad.» [Ukrainian national idea: Inaugurats, lecture of Prof. of National University «Kyivo-Mohylyanska Acad.», 1 veresnya 2002 r. K.: KM Akademiya, 2002, P. 30 [in Ukrainian].

для України, коли її громадяни продемонстрували свою європейськість, гідність, своє прагнення до свободи, подали історичний приклад того, як сотні тисяч людей здатні згуртуватися задля досягнення спільної мети, при цьому демонструючи солідарність, братерство та взаємоповагу. Революція відбулася не лише в політичному житті країни. Вона відбулась у нас самих, у нашій свідомості, адже Україна – це територія гідності та свободи, а сучасні герої – це мужні захисники й захисниці, які виборюють нашу свободу на полі бою⁷.

Нарешті, хоч і такою ціною, більшість зрозуміла, що ключовою і принциповою ознакою національної держави, безумовно, є мова – «духовні кордони нації»⁸. Як писав Олесь Гончар: «... коли ми кажемо про незалежність України, то це найперше мова, мова! Без неї незалежність – пусті слова» (Щоденник, 19.07.1994).

Ключову роль мови в утворенні національних держав підтверджує переважання в Європі країн, об'єднаних однією загальнонаціональною мовою. Так, з-поміж сорока семи європейських країн (якщо рахувати росію, Закавказзя і Туреччину) своя національна мова є державною (або офіційною) у сорока одній країні, тобто у 85 % від загальної кількості⁹. До 15 % належить, наприклад, конфедеративна Швейцарія, яка була заснована об'єднанням трьох кантонів – німецького, французького й італійського. І хоча у Швейцарії державними є три мови, проте в кожному з кантонів використовують тільки одну, свою мову. А от в Бельгії (як і в Канаді) ситуація з двомовністю спричинює, на думку дослідників, соціальну напругу та навіть загрожує розпадом держави.

Утвердження в незалежній Україні мови найчисельнішого корінного етносу як державної (10-а стаття Конституції України) цілком відповідає європейському принципіві мовно-культурного будівництва і є єдиним шляхом консолідації населення в країні. Як відомо, реальна ситуація в нашій країні була (та ще подекуди й донині є, незважаючи на загарбницьку війну, розпочату, за офіційною версією нападників, «з метою захисту російськомовного населення») іншою: це функціонування і української, і російської мов. Однак українці усвідомили, що наша двомовність кардинально відрізняється від європейських стандартів, оскільки порушує мовно-культурну єдність її носіїв, дестабілізують суспільне життя. Тому Закон «Про засади державної мовної політики» (неофіційно – «закон Колесніченка–Ківалова»), прийнятий 05 червня 2012 року Верховною Радою України (набув чинності 10 серпня 2012 року),

спричинив значний резонанс у суспільстві та був скасований 23 лютого 2014 р. У результаті послідовної мовної політики в 2019 р. прийнято Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», виконання норм якого контролює Уповноважений із захисту державної мови. Відповідно до цього Закону всі державні службовці мають підтвердити належний рівень володіння українською мовою сертифікатом і послуговуватися нею під час виконання службових обов'язків.

У політичній ситуації, що тепер склалася в нашій державі, українці, як ніколи, мають шанси переорієнтувати мовну поведінку нових поколінь. Прикро, що так дорого ми платимо за це – життями найкращих її синів і дочок. Чехи, словаки, фіни, литовці, латиші, естонці, хорвати й інші успішно впоралися з цим завданням – відродження рідної мови у постколоніальну добу – без збройних конфліктів. За часи шведського панування Фінляндія, наприклад, фактично втратила свою мову. Проте за наполегливого толерантного державного керівництва стійкі фіни утвердили на своїй рідній землі корінну мову. Видатний мовознавець Ю Шевельов так описує поведінку фінської столиці: «Фінляндія жила сотні років під Швецією. Тепер шведів у Фінляндії чи 6, чи 9 відсотків. За законом, держава має дві державні мови. Ось я у Фінляндії, іду в Гельсінках до крамниці. По-шведськи я вмю, по-фінськи – ні. Говорю по-шведськи. Дивляться на мене, як на божевільного, – нічого не розуміють (а в школі ж вивчали). Пояснюю, що я не фінський швед, який не хоче говорити по-тутешньому. Що я живу в Швеції. Моментально мене розуміють. Вони думали, що я тутешній... Мораль вивести неважко. Державна мова сама собою, Конституція Конституцією, а фіни фінами»¹⁰. До речі, давні греки навіть тих, хто умів говорити по-грецьки, але погано, вважали варварами. На жаль, багато українців лише тепер, під час війни та вимушеної міграції за кордон, усвідомили: «Хто не знає мови народу, на землі якого живе, або не розмовляє нею, той або гість, або наймит, або окупант»¹¹.

Звичайно, наша ситуація ускладнена асимілятивними процесами двох східнослов'янських мов – української та російської, через що наше сучасне українське мовлення має тяжко спотворене обличчя. «Тільки сприймаючи мову як «виразник національної психіки» і як «душу кожної національності», можна було так обґрунтовано сформувати її зовнішню оболонку, образно кажучи, одяг, що припасований до її внутрішньої природи»¹², – так оцінюють лінгвісти «Найголовніші правила українського правопису» (1918 р.), укладені Іваном Огієнком, за

⁷ Navchuk H., Shutak L. B. Ukrayina hidna svobody! [Ukraine is worthy of freedom!], (21 lystopada 2018 roku, novyny i daydzhest do Dnya Hidnosti ta Svobody). URL <https://www.bsmu.edu.ua/news/7148-den-gidnosti-ta-svobodi-vidznachili-v-bdmu/>

⁸ Farion I. Movna norma: znyshchennya, poshuk, vidnovlennya (kul'tura movlennya publichnykh lyudey): Monohrafiya [The language norm: destruction, search, recovery (the culture of speech of public people): Monograph], Ivano-Frankiv's'k: Misto NV, 2010, P. 17 [in Ukrainian].

⁹ Plakhuta YE. Tsili movnoyi polityky derzhavy: ukrayins'ki problemy na tli dosvidu Latviyi ta Bilorusi [The goals of the language policy of the state: the Ukrainian problem against the background of the experience of Latvia and Belarus], Derzhavnist ukrayinskoï movy i movnyu dosvid svitu (Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi), K., 2000, P. 48-49 [in Ukrainian].

¹⁰ Masenko L. (U)movna (U)krayina: Populyarne vydannya [Conventional country: Popular edition], K.: Tempora, 2007, P. 21-22 [in Ukrainian].

¹¹ Ukrayinoznavstvo v systemi vyshchoyi medychnoyi osvity: kolektyvna monohrafiya..., op. cit., P. 5-7; 121-142.

¹² Pavlychko D. Ukrayins'ka natsional'na ideya..., op. cit., P. 58.

ініціативи якого як міністра народної освіти в січні 1919 р. було ініційовано указ про новий український правопис, але якому, на жаль, не судилося знайти своє втілення в житті (це трапиться пізніше, в 2019 р., і то лише частково). Коли вже неможливо було заперечити українську мову як самодостатню систему, що автоматично породжує націю і державу, у 30-х ХХ ст. виникла ідея уподібнити її до російської мови. Сталінська редакція правопису української мови 1933 р., низка урядових постанов і рішень відкрили законний шлях для зросійщення українського населення та для не менш загрозливого явища для української нації – «важко виліковного» суржику. Мовознавець Ірина Фаріон, ставши депутатом Львівської обласної ради, опинилась в епіцентрі реального усного і писемного мовлення української еліти – «депутатів і чиновників, які фактично стали заручниками спотвореної мови», у книзі «Мовна норма: знищення пошук, відновлення (культура мовлення публічних людей)» переконує: ніщо так не відображає справжнього стану думання нації, як мова політиків, а віднова правдивої мови – це примноження духовної сили всієї сучасної нації, бо від мовної свідомості залежить її зрілість¹³.

Принагідно виникає питань: як зробити так, щоб кожен українець (а отже, й урядовець) мислив (а не лише говорив) українською, мав тонке відчуття рідної мови? Бо часто ми є свідками (уже не мовчазними!) ситуацій, коли державний службовець, який має сертифікат, що засвідчує належний рівень володіння державною мовою, нехтує конституційний обов'язок та використовує суржик чи навіть мову окупанта. На нашу думку, це неприпустимо, якщо ми хочемо здолати ворога не лише на полі бою. Історія засвідчує, що боротьба за мову не менш важлива, ніж боротьба за територіальну незалежність, тож маємо тримати і цей фронт. І якщо ми хочемо стати модерною, цивілізованою державою, то на інтелектуальному видноклі українства не може бути ні потурання зросійщенню, ні вивіщення корінної нації через ненависть українців до народів, що в минулому нас поневолювали. Тут зачіпаємо питання толерантності. Цитуючи В. Соколова, який вважає, що толерантність – це «певна світоглядна і морально-психологічна установка особистості на те, якою мірою їй приймати чи не приймати різні, у першу чергу чужі ідеї, звичаї, культуру, норми поведінки і т.д. Основна її суть – терпіння до «чужого», «іншого», на що Н. Бабич зауважує, що «поважати» – це «рахуватися з чимсь», «берегти», «популяризувати», а не «плазувати», «фальшувати з оцінками»¹⁴.

Загальновідомо, що той, хто не поважає свого, ніколи не зможе заслужити повагу до себе від інших. Орест Ткаченко у своїй праці стверджує, що

російськомовних українців ніхто не збирається робити українцями. «Ідеться лише про прилучення їх до знання української мови й культури, знання, яке їм потрібно як громадянам Української держави, оскільки громадяни будь-якої держави повинні обов'язково знати її державну мову і створену нею культуру (насамперед літературу)»¹⁵. Потім учений продовжує: «поширення російської мови у великих містах Східної України не є наслідком природного процесу, а великою мірою результатом фактичного колоніального (або напівколоніального) минулого України в рамках Царської Росії (а далі його спадкоємця – і у внутрішній політиці – колишнього Радянського Союзу), тобто є наслідком ненормального напрямку розвитку України, що має бути виправлено (а це вже зроблено в багатьох націй Центральної Європи, у тім числі і в Західній Україні)»¹⁶.

Тема поваги до рідного для українців не нова. За рік до Валуєвського (1863 р.) циркуляру П. Житецький писав: «Місіонери освіти, які діють під прапором народності, забули, що народ перш за все вимагає від своїх вихователів поваги до власного світогляду, виробленого далеко від школи, і що саме цей світогляд є точкою опори, від якої повинен піти весь майбутній її розвиток. Позбавити народ цього ґрунту – значить роздвоїти його натуру, значить забезпечити вічне існування двох суміжних категорій – суспільства і народу... До перших будуть належати або жалюгідні і безбарвні перевертні, що хияються в той бік, звідки сильніший вітер, або люди, що остаточно висушили в собі живий струмінь народної сили; а поза цим колом буде стояти все той же темний люд...»¹⁷

В. Стефаник пророкував, що «наш люд має в собі багато сили, щоби родити Шевченків, Федьковичів і Франків; здається, що вони не дозволять інтелігенції проярмакувати інтересів того люду». Хто нині та інтелігенція, або, як модно сьогодні, казати, еліта нашого суспільства, за дії якої так боявся В. Стефаник? Словник іншомовних слів елітою називає людей, що «виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін., провідники, верховоди, батьки, дріжджі суспільства, обранці, найкращі, істеблішмент, вищий світ, образно: сметанка, сіль землі, передова верства». На нашу думку, коли елітою стане національно духовна частина українців, яку належно шануватимуть за життя («не секрет, у нас постаті кваліфікованих учених, визначних фахівців з різних галузей знань відсутні у головному дзеркалі нації»¹⁸, «за життя їх цькують, переслідують або змушують жити в жебрацьких умовах»¹⁹), Україна заживе слави. Про багатьох із нинішньої еліти можна сказати словами одного із класиків літератури: «У всі часи негідники прагнули маскувати свої паскудні

¹³ Farion I. *Movna norma: znyshchennya poshuk, vidnovlennya...*, op. cit., P. 17.

¹⁴ Babych N. *Nebayduzhym pohlyadom: Publitsystyka riznykh rokiv [With not indifferent look: Journalism of different years]*, Chernivtsi: Bukrek, 2008, P. 102 [in Ukrainian].

¹⁵ Tkachenko O. *Mova i natsionalna mentalnist (Sproba suchasnoho syntezu) [Language and the national mentalist (An attempt at a modern synthesis)]*, K.: Hramota, 2006, P. 213 [in Ukrainian].

¹⁶ Ibidem, P. 213.

¹⁷ Babych N. *Nebayduzhym pohlyadom...*, op. cit., P. 94.

¹⁸ Kostenko L. *Humanitarna aura natsiyi, abo Defekt holovnoho dzerkala...*, op. cit., P. 18.

¹⁹ Tkachenko O. *Mova i natsionalna mentalnist...*, op. cit., P. 162.

вчинки відданістю релігії, моралі й любові до вітчизни». «Трудність лише в тому, – пише Н. Бабич, – що маскуються тепер вправніше, аніж його [авт.] часи, а розпізнати щирість і нещирість стає все важче, бо надто багато пнеться у «поводирі» замість закотити рукави і зробити бездоганно ту роботу, яку інший за тебе ніколи добре не зробить»²⁰.

Поважати себе – це знати свою історію, державну мову та послуговуватися нею. Це пам'ятати про один із найстрашніших Голодоморів 1932-1933 рр. – найжорстокіший злочин в історії людства. Мабуть, жодні війни та нищення народів не зрівняються з масштабністю виморювання українського населення, що жило в країні з найродючішими ґрунтами, на землі своїх предків, які одними з перших освоїли рільництво і зуміли завдяки цьому домогтися достатку. Це пам'ятати про розкуркулення й колективізацію, концтабори й депортацію, масові репресії української інтелігенції та ін.

Не забуваймо і про заборони й обмеження української мови як основи нації, зокрема про студентів Харківського університету, які не побоялися висловити свій протест проти складання іспитів російською мовою. Розправа з ними приголомшує своєю жорстокістю: згідно з вироком закритого суду 33 найактивніших студентів було розстріляно, близько 800 – репресовано. Звісно ж, ця трагедія, як і Голодомор 1932-1933 рр., ретельно замовчувалась. Пам'ятаймо і про бій під Крутами, в якому загинув увесь студентський курінь (триста студентів!) – цвіт української молоді, цвіт української нації. Трагедією було те, що під Крути пішли лише триста і лише молодь – гімназисти і студенти. Найстаршому було 21 рік, а наймолодшим – по 14-16 років. Вони пішли, щоб затримати ворога, який був майже під Золотими Воротами Києва, і полягли. Вони принесли в жертву Батьківщині своє молоде життя. Ця найтрагічніша сторінка стала нашою гордістю. Отож масові протести студентів на майдані Незалежності в листопаді 2013 році – це не перший приклад гідного й відважного виступу молоді (яка, до слова, завжди була рушійною силою суспільних змін!) на захист державних інтересів²¹.

У 2013 році, коли українці повірили в те, що доля нарешті подарувала їм унікальну можливість стати незалежною Європейською державою, історія повернула ще одні Крути, ще одну харківську трагедію. І знову молодь, студенти, школярі вийшли на Майдан, вибираючи свою гідність. Український народ відчув потребу в єднанні, повірив у своє майбутнє і довів, що в нації, яка вийшла на Майдан і заявила, що спроможна на захист своєї свободи, є високі ідеали та незламний дух.

Прикро, що й дотепер на території нашої держави немає спокою, а шанс на зміни дається дорогою ціною – ціною людських втрат: після Майдану розпочалися військові дії на Сході України, а 24 лютого 2022 р. – росія розв'язала повномасштабну війну.

Десятки тисяч з-поміж тих, хто став на захист кордонів України, мужньо полягли на полі бою за нашу свободу й незалежність, за нашу мову. Про захисників нашої держави вже пишуть книги, знімають кінофільми, на прикладах їх самовідданого служіння рідній Батьківщині, беззаперечного виконання священного обов'язку – захисту кордонів держави, коли в цьому є нагальна потреба – виховуватиметься не одне покоління українців. Бо вони – справжні герої, які в нерівному бою протиставили свій патріотизм, відповідальність, безмежну любов до країни, яку ототожнюють зі своїм рідним краєм, найдорожчими людьми, рідною мовою. Війна кардинально змінила світогляд українців, повернула історичну пам'ять, згуртувала свідомих, зрілих громадян – справжніх патріотів Батьківщини, кожен з яких готовий віддати за свої переконання найвищу ціну – власне життя.

Мільйони молодих освічених людей уже позбулися комплексу меншовартості й усвідомили, що Україна – найбільша європейська держава, яка має свою славу історію, культуру та мову, що українцям є чим пишатися і що захищати. Вони знають також, що народитися в будь-якій державі – це насамперед бути її патріотом, а бути патріотом – це робити щось для неї (а отже, і для себе і своїх нащадків), тому не марять учорашнім днем, а здобувають освіту, бо знають, що вона потрібна для повоєнної відбудови рідної держави.

Висновки. Патріотизм є надійним імунітетом від першопричин (терплячості, млявості, нерішучості й ін.) усіх проблем українців, тому виховувати його потрібно змалечку, починаючи з сім'ї та дошкільних установ і завершуючи вишами, де мають дбати про наповнення навчально-виховного процесу патріотичним змістом, насамперед прищеплювати любов і повагу до рідної мови як основи національної культури й державотворення. Саме в закладах освіти мають сприяти закріпленню ідеалів і цінностей; доносити об'єктивну інформацію про українське етно-, націо-, мово- і державотворення, про українське матеріальне та духовне життя, про українство як цілісність, як геополітичну реальність; культивувати й утверджувати національну ідею як наш об'єднувальний чинник. Тільки так можна сформувати патріотів, які будуть мислити по-українськи та виконувати (за потреби), окрім професійного, також і конституційний обов'язок щодо захисту незалежності й цілісності України, її національних інтересів, а також будуть готові дбати про її імідж і працювати на її благо, процвітання й розвиток навіть у тимчасово несприятливих умовах.

Подальші дослідження будуть сприяти виробленню нових і вдосконаленню теперішніх підходів до патріотичної підготовки молодого покоління українців у світлі воєнного сьогодення і глобальних геополітичних процесів.

Навчук Галина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету; авторка і співавторка

²⁰ Babych N. Nebayduzhym pohlyadom: Publitsystyka riznykh rokiv..., op. cit., P. 45-46.

²¹ Navchuk H. V., Shutak L. B. Ukrayina hidna svobody! (21 lystopada 2018 roku, novyny i daydzhest do Dnya Hidnosti ta Svobody). URL <https://www.bsmu.edu.ua/news/7148-den-gidnosti-ta-svobodi-vidznachili-v-bdmu/>

близько 180 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з-поміж яких: 1 монографія, 6 розділів до 3 колективних монографій, 3 параграфи до національного підручника з української мови за професійним спрямуванням, 10 навчально-методичних посібників (5 з них – із грифом МОН та МОЗ України), 2 відгуки на автореферати кандидатських дисертацій тощо. Коло наукових інтересів: синтаксис сучасної української мови, українознавство, лінгвокраєзнавство, проблеми впорядкування української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ЗВО.

Navchuk Halyna – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University; she is the author of about 180 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 6 chapters to 3 collective monographs, 3 paragraphs to the national textbook of the Ukrainian language in a professional direction, 10 teaching and methodical manuals (5 of them – with the seal of the Ministry of Health and the Ministry of Health of Ukraine), 2 reviews of abstracts of candidate's theses, etc. Scientific interests: syntax of the modern Ukrainian language, Ukrainian studies, linguistic regional studies, problems of organizing Ukrainian medical terminology, speech culture of a medical worker, national language education in higher education institutions.

Навчук Ігор – кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Буковинського державного медичного університету; автор і співавтор понад 170 публікацій наукового та навчально-методичного характеру, з-поміж яких: 2 – у журналах, що індексуються в наукометричних базах Scopus та Web of Science, 1 монографія, 5 навчально-методичних посібників, 3 навчальні посібники, 2 методичні рекомендації, 1 патент на корисну модель, 1 інформаційний

лист. Коло наукових інтересів: соціальна медицина, профілактика неепідемічних хвороб, громадське здоров'я, організація охорони здоров'я.

Navchuk Ihor – Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Medicine and Health Care Organization of Bukovyna State Medical University; author and co-author of more than 170 scientific and educational and methodological publications, including: 2 in journals indexed in the scientometric databases Scopus and Web of Science, 1 monograph, 5 educational and methodological manuals, 3 training manuals, 2 methodological recommendations, 1 utility model patent, 1 information sheet. Scientific interests: social medicine, prevention of non-epidemic diseases, public health, health care organization.

Собко Діана – доктор філософії, асистент кафедри фізичної реабілітації, ерготерапії та домедичної допомоги Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; авторка і співавторка близько 65 наукових праць, з-поміж яких статті та тези у вітчизняних та закордонних журналах. Коло наукових інтересів: артеріальна гіпертензія, остеоартрит, якість життя, фізична та реабілітаційна медицина.

Sobko Diana – PhD, assistant of the department of physical rehabilitation, occupational therapy and pre-medical care of the Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University; author and co-author of about 65 scientific works, including: articles and theses in domestic and foreign journals. Scientific interests: arterial hypertension, osteoarthritis, quality of life, physical and rehabilitation medicine.

Received: 16.05.2024

Advance Access Published: July, 2024

© H. Navchuk, I. Navchuk, D. Sobko, 2024